

Tartu Ülikool
Usuteaduskond

Leevi Lillemäe

**Mõiste *püha* tähendus Mary Douglase
religiooniuuringute taustal**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dr Ain Riistan

Põlva 2014

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Mõiste <i>püha</i> seos puhtuse ja reostusega.....	7
1.1. Pühadus ja eraldatus.....	7
1.2. Mustus ja määrdumus.....	9
1.3. Terviklikkus.....	10
2. Inimkeha kui sümbol.....	12
2.1. Inimkeha kui sotsiaalse struktuuri sümbolne diagramm.....	12
2.2. Inimkeha sümbolismi mitmetähenduslikkus.....	15
3. Sümbolne käitumine	17
3.1. Inimene kui rituaalne olend.....	17
3.2. Rituaal kui infokandja.....	18
Kokkuvõte.....	21
Kasutatud kirjandus	23
Summary.....	25

Sissejuhatus

Käesolev bakalaureusetöö käsitleb mõiste *püha* tähendust Briti antropoloog Mary Douglase religiooniuuringute taustal. Huvi antud teema vastu tekkis mul teoloogiaõpingute ajal religioonisotsioloogia loengutes.

Sõna *püha* (ld *sacer; sanctus*, kr *ἅγιος; ἱερός*, hbr *שִׁדְדָּ*) on religioonikeskne termin. Usundilooliselt määratleb see sõna nähtusi, olendeid, paiku ja esemeid millel on seos üleloomuliku väega. Pühaduse mõiste on välja kasvanud tabu terminist. Religiooniloos määratletakse pühadust jumalikku valdkonda kuuluvana. Erilise ja puutumatusena, profaanses eraldatusena, tekitab *püha* aukartust või hirmu.¹

Kristluses omistatakse pühadus kui kvalitatiivne omadus vaid Jumalale ja tema ilmutavale tegevusele ajaloos. Dogmaatikas vaadeldakse püha ja pühadust seoses õpetusega Jumala olemusest ja Pühast Vaimust.² Martin Lutheri polariseeriv õpetus Jumala kohta - *deus absconditus* ja *deus revelatus* on hilisematele teoloogidele andnud inspiratsiooni näha nendes omadustes vastavalt Jumala pühadust ja armastust ehk halastust.³ Rudolf Otto (1869—1937) tõi pöörde antud teemakäsitlusesse 1917. aastal religioonifenomenoloogilise uurimusega *Das*

1 Kulmar, Tarmo. *Üldine usundilugu: Religiooniteaduse põhimõisted. Maailma usundid. Seletussõnastik*, 3., ümbertöötatud ja täiendatud trükk. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006, 86-87.

2 Salumaa, Elmar. *Süsteemilise teoloogia käsiraamat ehk „Dogmaatika märksõnades“*. EELK Usuteaduse Instituudi toimetised XVII, Kirjastus Logos, 2008, 340.

3 Pöhlmann, Horst Georg, *Dogmaatika põhijooned*. Tartu Ülikooli Usuteaduskond, Greif Tartu 1994, 66.

Heilige, määratledes püha aprioorse religioosse kategooriana. Selliselt inimkonna põhikogemusse kuuluvana avaldub *numinosne* kogemus⁴ ambivalentselt - *tremendum-fasciendum* suhtes, nii tekitades hirmu, kuid samas kõites erilise külgetõmbavusega.⁵

Püha mõistet on uurinud Eestis Tartu Ülikooli teadur Lea Altnurme, kes analüüsis koolinoorte arusaamu sellest, kuidas või kellega seoses määratletakse sõna *püha*. Selle küsitluse tulemused kinnitavad tõdemust, et pühadust mõistetakse nii religioosete isikute ja paikadega seoses, kui ka täiesti väljaspool religiooni kogetava fenomenina.⁶ Püha mõiste tähendust on mitmes teoses avanud Uku Masing ning põhjaliku ajaloolise ülevaate püha tõlgendamise võimalustest on avaldanud Arne Hiob.⁷

Ajaloo on erinevaid uurimismeetodeid kasutades püütud määratleda püha mõiste tähendusvälju. Sakraalse ja profaanse ala vastuolulisust on religiooniteaduses uuritud kahel põhilisel viisil: religioonifenomenoloogiline ning sotsioloogiline meetod on toonud esile nende mõistete mitmetähenduslikkuse. Sotsioloogilise koolkonna eeskõnelejateks on olnud Émile Durkheim ja Marcel Mauss.⁸

Käesolevas töö eesmärk ei ole keskenduda püha määratluses transtsendentsele ehk Jumalale. Samas, Jumala mõiste annab kõigele sellele, mida pühaks peetakse, vajaliku pingestatuse. Kõike, mis on üksikindiviidi või kogukonna jaoks tähtis ning millises kontekstis väljendub religioosus, on uurinud religiooni-antropoloogid. Religiooniantropoloogia tegeleb inimeste uskumuste ja tavade uurimisega, nende avaldumisvormidega kultuuris ja sotsiaalses keskkonnas. 20. sajandi religiooniantropoloogias oli valitsevaks uurimismeetodiks funktsionalism, millega määratleti religiooni funktsioon nii üksikindiviidi kui ka sotsiaalse grupi

4 Gross, Toomas. *Religiooniantropoloogia*, Keel ja Kirjandus 51 a.k. 8/9 2008), 641-644.

5 Saluma. *Süstemaatilise teoloogia käsiraamat ehk „Dogmaatika märksõnades“*, 341.

6 Altnurme, Lea. *Eesti koolinoorte püha mõistest*. Usuteaduslik ajakiri 2001.

7 Hiob, Arne. *Püha mõistest ajaloos ja tänapäeval*. Akadeemia 12/2007.

8 Hiob. *Püha mõistest ajaloos ja tänapäeval*, 2541.

vaatenurgast. Sajandi teisel poolel tõusid esile antropoloogid Clifford Geertz, Edmund Leachi, Victor Turner, Claude Levi-Strauss ja Mary Douglas. Nende religiooniantropoloogiat puudutavaid töid iseloomustasid juba strukturalism ja sümbolistlik lähenemine, mis väljendus religioosete uskumuste ja toimingute sisemise loogika uurimises. Nad kirjeldasid oma töödes müütide struktuure ja argikäitumises kasutatavaid sümboleid, mis võimaldab inimkäitumises märgata avalikke ja varjatud religioosseid hoiakuid.⁹

Uurimustöös olen juhindunud Briti antropoloog Mary Douglase vaatenurgast inimkäitumise suhtestumisest pühadusega. Douglast huvitasid religiooni juures eriliselt sotsiaalsed aspektid, mis vormivad inimeste argikäitumist. Mary Douglas on toetunud Émile Durkheimi (1858-1917) ja Sir Edward Evan-Prischardi (1902-1973) seisukohtadele ning olnud mõjutatud Marcel Maussi (1872-1950) ja Henri Huberti (1864-1925) töödest. Nii on nähtud Douglase töödes Durkheimi sotsioloogia ja sümbolismi ning Levi-Straussi strukturalismi andekat ühendamist.¹⁰

Mary Douglas on tähelepanu pööranud religiooni sümbolsetele avaldumisvormidele. Tema kirjutatud raamatud ja teaduslikud artiklid on seetõttu head algallikad käesolevale uurimistööle. Kõige rohkem on avalikkuse tähelepanu pälvinud tema 1966. aastal ilmunud raamat *Purity and Danger: An Analysis of concept of Pollution and Taboo*.¹¹ 1970. aastal ilmus artiklite kogumik *Natural Symbols*, mis oli järg varemilmunud raamatule ning milles Douglas täiendab oma antropoloogilisi teooriaid ja uurimistulemustest saadud järeldusi.

9 Gross, Toomas. *Religiooniantropoloogia, Keel ja Kirjandus* 51 a.k. (8/9 2008), 650-653.

10 Bowie, Fiona. *Religiooniantropoloogia. Maailma usundid*, Eesti Entsüklopeedia-kirjastus 2006, 22.

11 <http://www.horisonit.ee/node/1898> 4.05.2014, k 18:32. Tallinna Ülikooli antropoloogia-professor Patrick Laviolette on väitnud intervjuus, et ainuüksi seda Mary Douglase teost on tsiteeritud rohkem kui 3200 akadeemilises käsitluses ja 1995. aastal nimetas *Times Literary Supplement* seda saja kõige mõjukama mitteilukirjandusliku raamatu seas, mis on avaldatud pärast Teist maailmasõda.

Oma bakalaureusetöös analüüsin neid Mary Douglase religioonianthropoloogiat puudutavaid artikleid, milles autor on tegelenud pühaduse teema või valdkonnaga või mis viitavad sellele.

Uurimistöö kirjutamisel sai suurimaks probleemiks Mary Douglase teaduslikus keelepruugis kirjutatud artiklites põhimõistete eesti keelde tõlkimine. Olles teadlik tõlkimisel tekkida võivast sõna ja tähenduse nihkest, olen seetõttu keskendunud mõtte edasiandmise täpsusele.

Douglase tekstidele toetudes võib *püha* mõista kui sügavalt inimlikku nähtust, mis on ühiskondlikult determineeritud ja sotsiaalselt konstrueeritud. Pühadus ei ole iseenesestmõistetav kvaliteet, vaid inimkultuuri looming, millega märgistatakse kõike seda, mis on austusväärne või hirmuäratav. Selle hüpoteesi tõestamiseks lähtun kolmest uurimisküsimusest. Esiteks, missugused kvalitatiivsed nõuded peavad religioonianthropoloogilisest seisukohast lähtudes olema täidetud, et saaks rääkida pühast kui erisusest? Teiseks otsin vastust küsimusele, kuidas markeeritakse sakraalse ja profaanse ala piire ning kolmandaks, kuidas antakse edasi informatsiooni püha kohta. Antud uurimustöö formaat ei võimalda ilmestada Mary Douglase mõttekäike tema poolt esitatud näidetega ja viidetega teistele teadustöödele, millega ta ise on toetanud oma vaateid. Siinkohal olen piirdunud teemade sisulise kokkuvõttega. Piiblitšitaadid ja viited tuginevad Eesti Piibliseltsi 1997. aasta eestikeelsele tõlkele.

Uurimustöö on jagatud kolmeks peatükiks:

1. Mõiste *püha* seos puhtuse ja reostusega
2. Inimkeha kui sümbol
3. Rituaalne käitumine

1. Mõiste *püha* seos puhtuse ja reostusega

1.1. Pühadus ja eraldatus

1966. aastal ilmunud raamatus *Purity and Danger* küsib Mary Douglas, kuidas suhtestuvad omavahel mõisted *puhtus* ja *reostus* ning *püha* ja *rüve*. Ta leiab, et tavapärase arusaam puhtusest ja mustusest on kombineeritud hügieenist ning lugupidamisest selle suhtes, mis on üldtunnustatud.¹² Kuigi hügieenireeglid on ajaloos muutunud vastavalt teadmistele ja on suhtelised, on puhtuse ja pühaduse kategooriad omavahel siiski seotud.¹³ Douglase eesmärk on näidata ja tõestada, et inimesed on ajast aega tegelenud sarnastel põhimõtetel looduse uurimisega. Nii on looduse vaatlemisest välja kasvanud idee puhtusest, mille loomisel toetutakse oma kaugete eellaste kogemustele.¹⁴

Kultuuriteoreetik Douglas nõustub oma kolleegi Mircea Eliade väitega, et püha mitmetähenduslikkus ei ole seotud vaid psühholoogilise hoiakuga, vaid väärtuste süsteemiga. Seega võib püha olla nii see, mis on pühitsetud, kui ka see, mis on rüvetatud. See vastuolulisus ilmneb mõnedes primitiivsetes kultuurides, kus püha valdkond ühildub sellega, mis on keelatud.¹⁵

Mary Douglas juhib tähelepanu sõna *püha* ladina- ja heebreakeelsele lingvistilisele tähendusvarjundile. Ladinakeelne sõna *sacer* võib tähendada nii pühitsemist kui ka jumalateotust. Heebreakeelne sõna *קֹדֶשׁ* tähendab tõlgituna *püha*, aga võib tähendada ka *eraldama*. Sellel taustal võib mõista ka 3. Moosese raamatu käsku: „... sest mina olen Issand, kes tõi teid ära Egiptusemaalt, et olla

12 Douglas, Mary. *Purity and Danger. An analysis of Concept of Pollution and Taboo*. London and New York, Roudledge Classics, 2002, 8.

13 Douglas. *Purity and Danger*, 8-9.

14 Fardon, Richard. *Mary Douglas: An Intellectual Biography*, Roudledge 1999, 76.

15 Douglas. *Purity and Danger*, 9.

teile Jumalaks. Olge siis pühad (eraldatud), sest mina olen püha (eraldatud)!“¹⁶

Sellise eraldatuse saavutamiseks on loodud piirid ja nende piiride kindlustamiseks käsud. Käskude pidamisega hoitakse alal loomises rajatud kord.

Loomisloos toimub eraldumine – pimedus eraldati valgusest, vesi maismaast jne. Taimed, linnud ja loomad loodi kõik vastavalt oma liigile. Eraldatuses väljendus kogu maailma ja universumi kord. Iisraeli rahvas pidi käskude pidamisega hoidma korrastatud maailma kaosesse langemise eest. Käsud olid alati eraldava iseloomuga. Vanas Testamendis antakse mõista, et õnnistus on kõigi heade asjade eeldus. Õnnistuse puudumine põhjustab igasugustesse ohtudesse sattumist. Inimese tegude eesmärk pidi olema pälvida õnnistus, mille tulemusena saatis tegusid kordaminek. Selle mõttekäigu kohaselt saadab inimest edu, kui ta kuuletub käskudele ja satub ohtudesse, kui ta jätab need täitmata. Käskude täitmise idee on soov pälvida õnnistust ning läbi kuulekuse tuua pühadus enda ja kogukonna ellu.¹⁷

Mary Douglas leiab, et eraldamise ja eraldumise seost pühadusega ilmestavad Iisraeli rahva toitumiskeelud. Religioon on alati reguleerinud seda, mida inimene sööb ja missugused peavad olema seksuaalsuhted. Toitumine ja seksuaalsus on erinevates religioonides kõige enam reglementeeritud elu valdkonnad. Sümbolne side on toitumise ja seksuaalsuse ning toidu ja altari vahel.¹⁸ Näiteks juutide jaoks olid need valdkonnad seotud piiratud ressurssidega. Kõrberahva toitumisharjumused pidid väljendama indentiteeti ja kuulekust käsule. Douglas illustreerib oma mõttekäiku näitega, kuidas Vana Testament klassifitseerib lihatoitud kolme ossa. Toiduks kõlbasid need loomad, kes sobisid ohvriks altarile. Teine kategooria loomi sobis lauale, aga mitte ohvriks. Kolmas grupp loomi olid kõlbmatud nii altarile kui toidulauale. Loomade, lindude ja kalade söömiskõlblikkuse määras seega nende paigutumine liigiomaduste järgi

¹⁶ 3Ms 11,46.

¹⁷ Douglas. *Purity and Danger*, 62-63.

¹⁸ Douglas, Mary. *Implicit Meanings, Essays in Anthropology*, Roudledge&Paul 1975, 262.

konkreetsetesse kategooriatesse. Kõik need loomad, linnud ja kalad, kes ei mahtunud kindlatesse kategooriatesse, kuulutati rüvedateks. Selliste anomaaliatega ei tohtinud juudil olla mingit kokkupuudet. Toitumisreeglid väljendasid looduse eraldamist kindlatesse rühmadesse. See, mida Iisraeli rahvas sõi ja millist toitu põlgas, lõi eraldatuse juutide ja teiste rahvaste vahel.¹⁹ Douglase arvates tuleb Vana Testamendi toitumisnõudeid mõista distsiplinaarselt ja mitte doktrinaalselt.²⁰

1.2. Mustus ja määrdumus

Selleks, et mõista puhtuse avaldumisvorme ühiskonnas ja inimeste isiklikes argikogemustes, tegeleb Mary Douglas mustuse ja reostuse küsimusega. Antropoloogina on Douglas olnud välitöödel eraldatud hõimude juures, mistõttu on tal teadlasena olnud võimalus võrrelda suhtumist mustusesse nende ning kaasaja inimese elus. Ta märgib, et tavaarusaam mustusest või määrdumusest on täiesti erinev sellest, kuidas primitiivsed hõimud käivad ümber mustusega. Kaasaegne inimene mõtleb puhtuse all hügieeni. Primitiivsed hõimud aga ajavad määrdunud pinnalt välja vaime.²¹ Nende arusaamade erinevuse tingib kaasaegse inimese mõttelaadi mõjutatus teaduse saavutustest ja kaugenemine religioossetest sümbolitest.²² Mõlemaid seisukohti abstraherides jõudis Douglas järeldusele, et mõiste *mustus* määratleb sellist olukorda, kus materia on vales kohas. See aga eeldab väärtuste ja suhete süsteemi. Tõdemus, et mingi ese või paik on määritud, annab tunnistust kokkulepitud reeglite olemasolust ja paljastab rikkumise nende vastu. Iga selline rikkumine ei ole pelgalt ainealine, vaid sümboliseerib eksimust pühaduse vastu. Douglas leiab, et reostus ei ole kunagi ainulaadne ega isoleeritud sündmus. Kus on arusaam mustusest, seal on olemas süsteem. Nii on mõiste

19 Douglas. *Implicit Meanings, Essays in Anthropology*, 262-265.

20 Douglas. *Purity and Danger*, 54.

21 Douglas. *Purity and Danger*, 38.

22 Douglas. *Purity and Danger*, 43.

mustus üldise korrastatuse ja klassifikatsiooni kõrvalprodukt.²³ Ta selgitab neid seisukohti näitega, et jalanõud ei ole iseenesest määrivad, kuid nad on seda asetatuna söögitoa lauale. Samuti toit ei ole iseenesest must või määriv, kuid kasutatud toidunõude jätmine magamistuppa mõjub puhtusenormide vastu eksimisena. Neid klassifikatsioone selle kohta, kuhu mingi asi, sündmus või kogemus kuulub, kasutame me selleks, et toime tulla muutuvate oludega enda ümber. Vältimaks kaost loome me mustreid. Neid mustreid ja klassifikatsioone anname me edasi järeltulijatele, kes omandavad väärtused ja neid väljendavate sümbolite tähendused õppimisprotsessis.²⁴

Rüvetatus ei ole kunagi isoleeritud sündmus. See on looduse korra rikkumine. Paabeli Talmudis on jutustatud sellest, kuidas käsud on antud selleks, et inimestel võiks areneda enesedistsipliin ja neid saaks seeläbi juhatada pühaduse poole. Nii keelavate kui lubavate käskude eesmärk on hoida ja kui vaja, taastada korrastatus, seega hoida pühadust.²⁵

1.3. Terviklikkus

Terviklikkus on omadus, mis peab olema kõigel, millel on kokkupuude pühaga. Douglas leiab toetust sellele seisukohale Vana Testamendi tekstidest, milles on sätestatud nõuded ohvriloomadele ja templiteenistuses olevatele preestritele.²⁶ Templisse toodavad ohvrilinnud ja -loomad pidid olema füüsiliselt veatud. Ka inimese füüsiline puue või haigus diskvalifitseeris võimaluse läheneda templile. Naised, kes tahtsid tulla templisse, pidid olema peale sünnitust end rituaalselt puhastanud. Pidalitõbised pidid olema eraldatud ja nendega kokkupuutumisel tuli end samuti rituaalselt puhastada. Preestril ei tohtinud olla mingit kokkupuudet surnuga, välja arvatud sugulase surma korral. Preester pidi olema füüsiliselt terve.

²³ Douglas. *Purity and Danger*, 44.

²⁴ Douglas. *Purity and Danger*, 44-45.

²⁵ Douglas. *Purity and Danger*, 55.

²⁶ Näiteks: 3Ms 21,17-24; 12,1-8; 13,1-59.

Samad nõuded kehtisid ka sõdurite kohta, sest vaid siis võisid nad loota kordaminekule ehk õnnistusele. Sõduritele laagris kehtisid sarnased rüvetumisest hoidumise reeglid nagu neile, kes tahtsid minna templisse.

Terviklikkus väljendub sotsiaalses kontekstis taotlusena saavutada täiuslikkust. Täiuslik saab aga olla vaid see, mis on lõplik. Näiteks tähtis töö ei tohtinud jääda pooleli, vaid tuli lõpetada. Ideed, mille elluviimisega oli algust tehtud, tuli täide viia. 5. Moosese raamat seab keelud selle kohta, millal mees ei tohi sõtta minna. Näiteks, kui mees oli ehitanud omale maja, kuid polnud veel selles elada jõudnud, või kui ta oli istutanud viinamarjaistanduse, kuid polnud saanud sellest saaki, või kui mees oli just kihlunud, kuid polnud saanud oma väljavalituga koos elada, siis ei olnud ta sõttaminekuks kõlbulik.²⁷ Douglas leiab, et pooleli jäetav töö või tegevus on otsekui enda rüvetamine. Ta väidab, et nii võib pidada inimest, kelle töö on lõpetamata, samasuguse ohu ja rüvetatuse kandjaks nagu selleks peeti pidalitõbist. Tööde lõpetatuse ideed väljendab ütlus, et kes on käe adra külge pannud, see ei tohi enam tagasi vaadata.²⁸

Terviklikkuse ideed toetavad liikide ja asjade kategooriad. Seetõttu olid hübriidsed lahendused põlatud ja vihatud. Põllumees ei tohtinud kahte eri seemet külvata ühele ja samale põllule, sest tal tuli hoida liikide lahusust. Kahte eri sorti lõnga ei tohtinud lõimida. Vana Testamendi puhtuse- ja toitumisenõudeid saab mõista vaid nende kategooriate läbi. Terviklikkuse idee nõuab, et iga asi ja inimene jääb sellesse klassi, kuhu ta kuulub ja toimib vastavalt sellele. Eri liike ja kategooriaid ei tohi segi ajada ega lõimida, sest sellega rikutakse loomises etteantud korda. Korra ja eri kategooriate lahus hoidmine väljendas Jumalale kuuletumist ning tõi inimesele ja kogu rahvale õnnistuse. Douglas tõdeb, et juutide jaoks oli looduse korra hoidmisel ja vajadusel selle taastamisel tihe seos pühaduse käsu pidamisega.²⁹

27 5Ms 20,1-7.

28 Douglas, *Purity and Danger*, 64-65.

29 Douglas, *Purity and Danger*, 68-69.

Õiglus, headus ning moraal on osa pühaduse mõistest, kuid pühaduse idee kätkeb endas enamat. Pühadus tähendab eraldamise või eraldumise läbi hoitud korda, terviklikkust ja täiuslikkust.³⁰ Vana Testamendi käskudest kirjutades on Mary Douglase seisukohad pühaduse kohta kokku võtnud Andrus Norak, kes on järeldanud, et olla püha tähendab olla terve, olla üks - nii on pühadus ühtsus, integratsioon, indiviidi ja liigi täiuslikkus³¹.

2. INIMKEHA KUI SÜMBOL

2.1. Inimkeha kui sotsiaalse struktuuri sümboolne diagramm

Émile Durkheim ja Marcel Mauss avaldasid 1903. aastal teose *Primitive Classification*, milles nad näitasid sotsiaalse elukorralduse peegeldumist mõtlemise mustrites. Nende põhiidee oli, et mõtlemine on determineeritud sotsiaalsest keskkonnast. Ühiskonnad ise loovad mõtlemise mustreid ja selleks, et mõista seda, kuidas ühiskond toimib, tuleb klassifitseerida erinevad valdkonnad ja ka need viisid, kuidas inimesed mõtleavad. Sellest lähtuvalt nägid Durkheim ja Mauss antropoloogia ülesannet klassifikatsioonide loomises. Jumalikud objektid, inimesed, loomad ja kõik fenomenid tuli määratleda vastavatesse kategooriatesse.³²

Neid järeldusi arvestas Mary Douglas, kes oli ka innustunud oma kaasaegse teadlase Claude Lévi-Straussi kultuuristrukturalismi ideest. Antropoloogilise uurimisdistsipliinina lähtub strukturalism eeldusest, et igal kultuuril ja selle

30 Douglas. *Purity and Danger*, 63.

31 <http://www.via.ee/content/article/vana-seaduse-taksonoomiast-ja-puhadusest>. 28.04.2014 k 19.44

32 Eriksen, Thomas Hylland. *Small Places, Large Issues, An Introduction to Social and Cultural Anthropology*, Pluto Press, London, Sterling, Virginia, 1995, 220.

erinevatel elementidel, sarnaselt keelele, on olemas *grammatika*.³³ Et seda grammatikat mõista, pööras Mary Douglas erilist tähelepanu sümbolitele. Ta väitis, et johtuvalt instinktist eristab inimene korra ja korratuse. Inimene tajub instinktiivselt piire selle vahel, mis on sees ja mis on väljaspool ning teeb vahet puhtusel ja mustusel.³⁴

Antropoloog Mary Douglas seob välitööde kogemused Kongos oma eelkäija Bronislaw Malinowski ning kolleegide Victor Turneri ja Clifford Geerzi vaadetega. Neid ühendas seisukoht, et religioon on sümbolite süsteem, mis on loodud kultuurikonteksti raamidesse. Religioosseid sümboleid saab mõista vaid selle kultuuri taustal, milles nad on avaldunud. Samas tuleb arvestada ka sellega, et kultuur ise on avar ja erinevaid valdkondi hõlmav sümbolite süsteem. Sümbolid võivad olla avalikud märgid või käitumuslikud mustrid. Sümboliks võib saada ka argielu toimimine, millel on eesmärk või sõnum, mis ei avaldu vahetult. Sellised sümbolid ei kätke eneses ainult vaimset tähendust, vaid väljendavad ning reguleerivad sotsiaalseid suhteid.³⁵

Douglase arvates on kõige kõnekamaks sümboliks, millega edasi anda kavatsusi ja käsked, kinnitada lepinguid ja meenutada ajalugu, elav organism. Seda tõdemust kinnitab paljude rahvaste ohviriiutuste praktika. Selleks, et piisava veenvusega peegeldada sotsiaalset olukorda, pidi ohvrilooma valimine ja ohverdamiseks ettevalmistamine toimuma kindlate reeglite alusel. Kõike seda, mille osaliseks oli saanud ühiskond, mängiti sümboolselt läbi ohvrilooma peal. Kõige vahetum ja efektiivsem vahend sümboolseks väljenduseks on inimese keha. Inimkeha on terviklik süsteem. Keha kaudu saab sümboolselt väljendada ühiskonna piire, markeerida ära ohud ja viidata võimalustele. Douglas nimetab inimese keha sotsiaalsete struktuuride ja protsesside miniatuurseks diagrammiks.³⁶

33 Gross, Toomas. Sissejuhatus: Claude Lévi-Strauss (1908-2009). *Struktuurial-antropoloogia. Valik artikleid*. Koostanud Marek Tamm, TLÜ Kirjastus, Tallinn 2012, 12.

34 Eriksen, *Small Places, Large Issues*, 222.

35 Eller, Jack David. *Introducing Anthropology of Religion*, Roudledge 2009.24-25.

36 Douglas. *Purity and Danger*. 141-142.

Kehaline väljendusviis oma banaalsuses paneb tavaliselt kõrvaltvaatajaid otsima psühholoogilisi selgitusi selle kohta, mida tahetakse ilma sõnadeta öelda. Juba väikene laps, oskamata veel oma soove verbaalselt arusaadavasse vormi panna, kasutab eneseväljenduseks instinktiivselt oma keha. Primitiivsetes kultuurides on kehasümboolikat mõistetud äärmise detailsuseni. Inimkeha sümboolseid väljendusvorme võib näha väga erinevatel suhtlemistasanditel, alates seksuaalsete soovide esiletoomisest kuni keerukate maagiliste riitusteni välja. Kui tavaolukorras tajutakse kehast väljuvates vedelikes – näiteks süljes, higis, uriinis ja veres ohtu, siis primitiivsete hõimude nõiariitustes on keha vedelikel ja väljaheidetel tähtis koht. See, mis muidu on määriv ja räpane, millega kokkupuutel muututakse rüvetatuks, saab religiooses riituses loova jõu sümboliks. Douglas juhhib tähelepanu sellele, et heebrea religioonis sümboliseerib veri elu, samas kui kokkupuude verega oli keelatud. Erandina võis rüvetumata verega kokku puutuda vaid ohvririituses. Sellises kontekstis oli verel pühitsev toime ning lepitav ja ühendav tähendus. Kokkupuude teise isiku süljega, eriti kui see teine oli lugupeetud isik, võis olla mäardumise või rüvetumise asemel hoopis austuse või õnnistuse märk.³⁷

Antropoloog Douglase tähelepanekute järgi on kehast irduvate vedelike hulgas eristaatuses pisarad. Pisarad, mis meenutavad läbipaistvat vett ja mis ei määri, on pigem puhastava ja pühitseva toimega. Seda enam, et nad pole otseselt seotud teiste keha funktsioonide, seedimise ega sigimisega.³⁸

Nii on inimese keha kommunikatsioonivahend ja samas ka infokanal, andes endast teavet sotsiaalsele süsteemile, millesse ta kuulub. Miimika, žestid, kehahoiak, riitus ja keha märgistuse või kaunistuse eesmärgil kantavad asjad jagavad tähendust ja edastavad infot isiku kohta. Kehaga saab inimene väljendada sisemisi emotsionaalseid tundmusi, kurbust ja rõõmu. Douglas on juurelnud selle

³⁷ Douglas. *Purity and Danger*, 143-148.

³⁸ Douglas. *Purity and Danger*, 155.

üle, missugune on keha roll naermise korral. Ta jõudis järeldusele, et naer kui unikaalne kehaline väljendus on tavaliselt vastus millelegi, mis mõjutab inimest sotsiaalsel tasandil.³⁹

2.2. Inimkeha sümbolismi mitmetähenduslikkus

Inimkeha sümbolism on ambivalentne. Mitmetähenduslikkus avaldub keha võimalustes kultuurikonteksti väljendada, aga samaaegselt ka võimes olla loomulikkuse ja inimese loodusega seotuse sümboliks. Keha on nii korra kui ka kaose sümbol. Keha loomulikud vajadused ja paratamatu vananemine väljendavad potentsiaalset ohtu, mis sümboliseerib sotsiaalsele kooslusele meeldetuletus teda ohustavast kaosest ja lagunemisest. Inimkehale omased võimalused on metafoorid ühiskonna piiridest.⁴⁰

Kogukonnad, nii ürgsed kui kaasaegsed, on pidanud alati valvama oma piire. Välised piirid, mis on märgistatud füüsiliselt nii omade kaitseks kui sissetungijate peatamiseks, on olnud erilise kontrolli all. Väliseid piire aitavad kindlustada sisemised piirid. Piirialad on ohtlikud seetõttu, et nad eraldavad ja samaaegselt ühendavad erinevaid sootsiime. Kui võrrelda ühiskonda sümboliseerivalt inimkehaga, siis saavad arusaadavaks ka religioonides nõutud ranged reeglid. Vana Testament sätestab kindlad reeglid selle kohta, kuidas inimene oma kehaga peab ümber käima. Just toitumisnõuetes ja seksuaalset käitumist reguleerivates käskudes võib näha piiride loomist selleks, et hoida kogukond korrastatud ja piiridega kaitstud. Selles tähenduses nõuavad erilist rituaalset kaitset kõik inimkeha avaused. Toitumisreeglid ja puhtusreeglid saavad tähtsaks just selles sotsioloogilises kontekstis.⁴¹ Douglase mõttekäiku on kokkuvõtlikult sõnastanud Tartu Ülikooli teadur Elo-Hanna Seljamaa, öeldes, et keha avaused, nagu kõik läved, on

39 Douglas, Mary. *Implicit Meanings, Essays in Anthropology*, 83-88.

40 Eriksen. *Small Places, Large Issues, An Introduction to Social and Cultural Anthropology*, 222.

41 Douglas. *Purity and Danger*, 156.

haavatavad ja ohtlikud just selle tõttu, et nad on avauseid, augud või väravad piiridel, mida tuleb kontrollida, et süsteemi kaitsta. Naised, ja eriti suguküpsed naised, on seetõttu erilise järelvalve subjektideks, sest ühiskondade ja etniliste rühmade taastootmine toimub just nende läbi - läbi avause naisekehas⁴².

Mary Douglase uurimus inimkeha sümbolismist võimaldab teha järgnevad tõdemused. Esiteks, inimkeha väljendusvormid on ammendamatud. Seda on mõistnud juba primitiivsed hõimud, kelle oskus kasutada efektiivselt keha sümboolikat kogukonda kooshoidval moel on tänu antropoloogide tööle meieni jõudnud. Nagu toona, nii ka tänapäeval sedastab ühiskond ja kogu sotsiaalne struktuur inimesele ette selle, kellena ta peab ennast nägema. Nii on ette antud soorollid ning arusaamine ühiskondlikust vastutusest. Tänapäevale omane mäss ühiskonnas iganenud eluvormide ja ühiskondlike normide vastu avaldub inimkeha väljendusvõimalusi kasutades.

Teiseks võib kristlust näha kehasümboolika ilmeka näitena. Kristliku usu tähtsamad pühad - jõulud ning ülestõsmispühad - on inimkehaga seotud sündmuste taasesitamine. Religioosseid kogukondi ühendavaks ideeks on usklike nägemine Kristuse ihuna. Inimkeha jõulist sümboolikat tajutakse armulual käies, krutsifiksi või ikoone vaadeldes.

Mary Douglas väidab, et inimkeha sümboolsus määrab ühiskondlike ja sotsiaalsete suhete piirides selle, mis on püha. Inimkeha on universaalne näitelava, mille kaudu seada piire sakraalse ja profaanse vahel. Kõik see, mida ühiskond või religioon sedastab püha mõiste alla, leiab väljenduse inimese kehas. Keha on meedium, mis suudab käitumuslikult häälestuda vastavalt pühaduse mõistele ja samas olla ka ise väljendusvorm või vahend, et sakraliseerida aega ja ruumi.

42 <http://vana.cca.ee/webarchive/siib/bio.htm> 25.04.2014, k 9:11.

3. RITUAALNE KÄITUMINE

3.1. Inimene kui rituaalne olend

Sotsiaalteaduses on kasutusel kaks põhilist seisukohta rituaali kohta. Esimese vaate kohaselt on rituaal eelkõige seotud inimese tunnetega. Selle suuna tuntuim esindaja on Émile Durkheim. Ta väitis, et rituaal n.ö. loob tunded, mis sõltuvad sotsiaalsest kontekstist. A.R.Radcliffe-Brown, B.Malinowski, Karl Marx ja Sigmund Freud seostasid samuti rituaali inimese tundmustega. Teise klassikalise seisukoha kohaselt määrab usk rituaali funktsiooni ja toimimise. Taolise usukeskse rituaaliuurimise tuntuimateks esindajateks said Tylor ja Frazer. Nende vaateid viljelesid edasi antropoloogid Victor Turner, Clifford Geertz ja Mary Douglas, kes nägid rituaalis usu väljendust ja mitte üksnes rakendust. Seetõttu ei saa rituaali pidada üksnes primitiivsele inimesele omaseks, vaid universaalseks, ajastuüleseks fenomeniks, mis kuulub olemuslikult religiooni juurde. Rituaalid aitavad kultuuri kirjeldada, nendega saab kujundada inimese arusaama maailmast ja määratleda tema roll ühiskonnas.⁴³

Mary Douglas arvas, et sümbolid on tähenduslikud vaid siis, kui toimub inimestevaheline suhtlemine. Nad on väärtuslikud senikaua, kuni nad esindavad väärtusi. Selleks, et suhtlemine inimeste vahel võiks toimuda, peavad sümbolid olema struktureeritud. Religiooni suutlikkus inimest kõnetada sõltub sellest, kas sümbolite struktuur, mille kaudu religioon end väljendab, suudab öelda midagi relevantset sotsiaalse korra kohta.⁴⁴

Indiviidi jaoks on isiklikud sümbolitega määratletud piirid vajalikud selleks, et organiseerida kogemust. Avalikud rituaalid kannavad eesmärki organiseerida

43 Segal, Robert A. Myth and Ritual. *The Roudledge Companion to the Study of Religion*. Edited by John R.Hinnells, 369-370.

44 Douglas. *Natural Symbols, Explorations in Cosmology*. Roudledge 2007, 40.

kogukonda.⁴⁵ Eksistentsiaalne rahutus üksikisiku tasandil võib üle kanduda suurematele rahvahulkadele ja võib eskaleeruda ühiskondlikuks rahutuseks. Rituaal taastab korra, hoiab tasakaalus nii ühiskonna kui ka üksikindiviidi.⁴⁶

Antiritualistidele vastandudes on Mary Douglas veendunud ühiskonna ja religiooni väliste sümboolite ja märkide vajalikkuses. Need annavad edasi informatsiooni selle kohta, mis on eriline ja mis on tavaline ning mis on sakraalne ja mis profaanne. Religiooni välist kivistunud vormi ja kehtestatud reeglistikke on peetud religiooni enda nõrkuse põhjuseks. Põlisrahvaste ajaloo tundjana ütleb Douglas, et ei tasu loota sellele, et religiooni sisuline pool jääks kestma ilma välise vormita ja väljendusviisideta. Nagu ühiskondki, vajab ka religioon välist vormi, et kindlustada oma eksistents. Ta väidab, et nii nagu inimene on sotsiaalne olend, nii on ta ka rituaalne olend. Sotsiaalsus ja rituaalsus toimivad koos. Douglas näitlikustab oma mõttekäiku inimestevaheliste suhetega. Näiteks sõprussuhted eeldavad teise inimese oluliste tähtpäevade meelepidamist lilledega, õnnitluskaardiga või mingil muul viisil. Sõprus ega ükski teine sotsiaalne suhe ei toimi ilma sümboolset tähendust omavate väljendusvormideta. Rituaal loob raami, millega markeeritakse ära aeg või koht mingite kindlate ootuste täitumiseks. Ta fokuseerib tähelepanu sündmuste järjepidevusele ja laseb minevikku tajuda olevikulises situatsioonis.⁴⁷

3.2. Rituaal kui infokandja

Toetudes Émile Durkheimi religiooniantropoloogilisele seisukohale, rõhutab Douglas religioosse rituaali loovat ning ka inimkogemust kontrollivat iseloomu. Douglas seletab, miks primitiivses ühikonnas elavale inimesele ja samas ka arenenud ühikonnas elavale inimesele on kord ja korrastatus ühtviisi tähtsad.

45 Douglas. *Natural Symbols*, 52-53.

46 Segal. *Myth and Ritual, The Roudledge Companion to the Study of Religion*, 371.

47 Douglas. *Purity and Danger*, 76-79.

Korratus rikub ära struktuuri või mustri, kuhu mateeria ja teineteisega suhestuvad asjad peaksid kuuluma. Korrastatus eeldab piiritlemist, korrastust iseloomustab seevastu ebamäärasus ja piiritlematus. Inimene püüdleb korra ja korrastatuse poole, sest korratuses tajutakse potentsiaalset ohtu struktuuridele ja väljakujunenud mustritele.⁴⁸ Korratus väljendab ohtu, mida püütakse vältida. Kardetavas ohutekitajas väljendub omakorda jõud, mis on vajalik väljakujunenud struktuuride uuendamiseks või siis lõhkumiseks. Rituaali kaudu on võimalik tuvastada potentsiaalne korratuse põhjustaja, midagi, mis ei klassifitseeru inimese mõistuses loodud mustritesse. Rituaaliga saab korda kindlustada ja kaitsta, samas ka kõrvaldada või ümber vormida anomaaliad. Rituaali kaudu saab omandada jõudu ja leida tõdesid, milleni ei küündi tavateadmistel baseeruv üksikisik ega kogukond. Nii võib harjumuspärase korra rikkumisest ja sotsiaalsete piiride ületamisest saada omamoodi rituaal. Antropoloog Douglase tähelepaneku kohaselt võib näiteks primitiivses hõimus keegi minna erilise tervistava väe ja jõu omandamise eesmärgil hõimust mõneks ajaks eemale, irduda tundmatusse paika. Sellise eemaldumise ja hilisema tagasipöördumisega saavutab hõimu liige kontrolli nõiduse või needuse üle, mis kogukonda vaevab. Sellise uskumuse kohaselt teeb astumine tundmatusse ja sotsiaalsete piiride ületamine ning seejärel naasmine kättesaadavaks väe ja mõjususe, milleni ei küündi need, kes püsivad kogukonna kontrollitud piirides.⁴⁹

Selle näite põhjal, mida Douglas jutustab ühe Tansaania elanud hõimu käitumisest, on võimalik sarnased sündmused ära tunda Vanas ja Uues Testamendis. Aabrahami teekond Morijamaa mäele, Mooses viibimine Siinai mäel ja Jeesuse kõrbekiusatus on lood⁵⁰, mida ühendab ühine rituaalse käitumise sümboolika. Nende lugude sümboolne loogika on sarnane. Teistele esmapilgul segastel asjaoludel eraldumine annab võimaluse loo peategelastel tuua uus sõnum või senitundmatu jõud kogukonna elu ümberkorraldamiseks.

48 Douglas. *Purity and Danger*, 117.

49 Douglas. *Purity and Danger*, 119.

50 1.Ms 22,1-19; 2.Ms 24,12-18; Mt 4,1-11.

Kultustoiming võib parandada nende inimeste olukorda, kes on mingil põhjusel marginaalses seisundis. Need on inimesed või inimgrupid, kes on jäänud väljapoole ühiskonna sotsiaalseid mustreid. Nende sümboolne määrdumus ei tulene nende moraalsusest või sellest, et nad oleksid teinud midagi valesti. Nende olukord on ühiskonnas määratlemata või ebakindel ja seetõttu sümboliseerivad nad ohtu. Marginaalses seisundis võivad olla psüühiliselt haiged inimesed, vangid või teistsuguste kommete ja uskumustega inimesed. Nad ei saa end ise aidata, vaid nad vajavad abi kogukonna seest. Marginaalses olukorras on näiteks emaüas olev, veel sündimata laps. Tema positsioon on ebamäärane, tal ei ole sugu ega identiteeti ja tema tulevik on ebakindel. Tema elusituatsioon on haavatav ja sümboliseerib seetõttu ohtu. Sündimata lapse ebamäärane olukord laieneb tema emale. Sümboolse käitumisega saab marginaalsusest tulenevat ohtu kontrollida. Mõneks ajaks lahutatakse vastav isik teistest, seeläbi kaob vana, marginaalne staatus ja seejärel tunnistatakse avalikult selle isiku astumist uude sotsiaalsesse olukorda.⁵¹ Indiviidi rituaalne ületoomine ühest sotsiaalsest olukorrast teise asetab ta õigesse suhtesse ümbritsevaga. Rituaalide funktsioon ongi transtsendentse kaudu inkorporeerida indiviid tervikusse.⁵²

Mary Douglas oli veendunud, et rituaalide vorm säilib paljude põlvkondade jooksul ka siis, kui muutuvad nende tõlgendused.⁵³ Tähendus jääb rituaali enesesse alati alles, kui vaid jätkub neid, kes oskavad seda märgata.

51 Douglas. *Purity and Danger*, 118-121.

52 Douglas. *Natural Symbols*, 153.

53 Bowie. Relgioniantropoloogia. *Maailma usundid*, 24.

Kokkuvõte

Käesolev uurimustöö ei esita küsimust, kes on püha, vaid mis on püha. Mõiste *püha* ambivalentsus võimaldab vastata mõlemale küsimusele nii, et üks vastus täiendab teist. Briti antropoloog Mary Douglas on käsitlenud püha mõistet funktsionalistlikust, mitte doktrinaarsest perspektiivist vaadatuna. Selline lähenemine seletab ära paljud religioonile omased vastuolud. Järgides oma eelkäijate traditsioone, visandas Douglas universaalse käitumusliku mustri, millega on väljendanud oma uskumusi või hirme primitiivsete hõimude liikmed. Samas suunab ta oma artiklite lugejat mõistma, et need samad mustrid avalduvad kaasaja inimese käitumises.

Mary Douglase kultuuri- ja religiooniteooriaid on aja jooksul teravalt kritiseeritud. Artiklite kogumik *Purity and Danger* avaldati 1966. aastal ja *Natural Symbols* ilmus esimest korda 1970. aastal. Peale kriitikute valjuhääleseid sõnavõtte on Douglas hilisemates kordustrükkides oma väiteid selgitustega täiendanud ja terminoloogiat täpsustanud. Talle heideti ette teooriates peituvat katoliku kiriku propagandat, samuti langesid kriitika alla tema seisukohavõetud reformatsiooni, liberalismi ja kapitalismi aadressil. Nii on tema teeside nõrkuseks peetud liialt paljude asjade kokkuliitmist ja harjumuspäratut seostamist. Kriitikud on pidanud tema artikleid asjatundlikult segadusttekitavaiks.⁵⁴ Vaatamata Mary Douglase teostele osaks saanud kriitikale on need mõjutanud paljusid teadlaseid ning avardanud lugejate arusaamist religioonist.

Antropoloog Mary Douglase religiooniuringutele toetudes olen jõudnud alljärgnevatele järeldustele:

1. Eraldatus, puhtus ja kord ning terviklikkus on mõisted, mis iseloomustavad pühadust. Ilma nende religiooniantropoloogilisest

⁵⁴ Fardon. *Mary Douglas: An Intellectual Biography*, 103-104.

seisukohast visandatud omadusteta ei ole võimalik ära tunda seda, mida peetakse pühaks. Kõik see, mida seostatakse püha mõistega, peab olema argisest eraldatud, peab olema korrastatud ning kandma endas terviklikkuse ideed.

2. Sakraalse ja profaanse ala saab nähtavaks teha ja mõistetavaks muuta sümbolitega. Douglas väidab, et kõige vahetum ja efektiivsem vahend sümboolseks väljenduseks on inimese keha. Ta nimetab inimese keha sotsiaalsete struktuuride ja protsesside miniatuurseks diagrammiks. Seega inimkeha sümbolismi kaudu on võimalik ühiskonna jaoks ära markeerida sakraalse ja profaanse ala piirid.
3. Douglas on veendunud, et kõige paremini annab *pühast* informatsiooni rituaal. Rituaalidega võib luua ja taastada ühiskonnale väga vajalikku korda ning rituaalid pakuvad üksikindiviidile vahetut võimalust suhtestuda kõige sellega, mis on püha.

Douglas on rõhutanud ühiskonna ja religiooni koostoimimise paratamatust ja on selgitanud, kuidas sotsiaalne keskkond vormib inimeste arusaama kõigest sellest, millele viitab mõiste *püha*.

Kasutatud kirjandus

- Altnurme**, Lea. *Eesti koolinoorte püha mõistest*. Usuteaduslik ajakiri, 2001.
- Bowie**, Fiona. Religiooniantropoloogia. *Maailma usundid*, peatoimetaja Christopher Partridge Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2006.
- Douglas**, Mary. *Purity and Danger. An analysis of Concept of Pollution and Taboo*. Roudledge Classics, 2002.
- Douglas**, Mary. *Implicit Meanings, Esseys in Antropology*. Roudledge&Paul 1975.
- Douglas**, Mary. *Natural Symbols. Explorations in Cosmology*. Roudledge 2007.
- Eller**, Jack David. *Introducing Anthropology of Religion*. Roudledge 2009.
- Eriksen**, Thomas Hylland. *Small Places, Large Issues, An Introduction to Social and Cultural Anthropology*, Pluto Press, London, Sterling, Virginia, 1995.
- Fardon**, Richard. *Mary Douglas: An Intellectual Biography*, Roudledge 1999.
- Gross**, Toomas, *Religiooniantropoloogia, Keel ja Kirjandus* 51 a.k. 8/9 2008.
- Gross**, Toomas. Sissejuhatus: Claude Lévi-Strauss (1908-2009). *Strukturaal-antropoloogia. Valik artikleid*. Koostanud Marek Tamm, TLÜ Kirjastus, Tallinn 2012.
- Hiob**, Arne. *Püha mõistest ajaloos ja tänapäeval*. Akadeemia 12/2007.
- Kulmar**, Tarmo. *Üldine usundilugu: Religiooniteaduse põhimõisted. Maailma usundid*. Seletussõnastik, 3., ümbertöötatud ja täiendatud trükk. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2000.
- Segal**, Robert A. Myth and Ritual. *The Roudledge Companion to the Study of Religion*. Edited by John R.Hinnells, Roudledge, 2005.
- Salumaa**, Elmar. *Süsteemaatilise teoloogia käsiraamat ehk „Dogmaatika märksõnades“*. EELK Usuteaduse Instituudi toimetised XVII, Kirjastus Logos, 2008.
- Pöhlmann**, Horst Georg. *Dogmaatika põhijooned*. Tartu Ülikooli Usuteaduskond, Greif Tartu 1994.

Internetiallikad

Laviolette, Patrick. *Raamat, milleta ma oma eriala ette ei kujuta*, Horisont 4/2012
<http://www.horisont.ee/node/1898> 4.05.2014, k 18:32.

Norak, Andrus. *Vana Seaduse taksonoomiast ja pühadusest*.
<http://www.via.ee/content/article/vana-seaduse-taksonoomiast-ja-puhadusest> 28.04.2014 k
19.44

Seljamaa, Elo-Hanna. <http://vana.cca.ee/webarchive/siib/bio.htm> 25.04.2014,
k 9:11.

The term *sacred* in the context of Mary Douglas's religious studies.

Summary

In my bachelor's thesis I study the term *sacred* as it is seen in the religious research of Mary Douglas.

The word *sacred* is a religious-oriented term. In religious history this word defines phenomena, creatures, places and objects that have a connection to a supernatural power. In history different methods of study have been used to define the meaning of the term. In religious science the conflict between sacred and profane has been analysed mainly by two methods. Religious-phenomenological and sociological method bring forth the ambiguity of these terms.

In my thesis I follow Mary Douglas's standpoint (1921-2007) on the relationship between human behaviour and sanctity. Douglas was particularly concerned with social aspects, that impact humans everyday behaviour, in religion.

In my bachelor's thesis I analyze the religious-anthropological articles of Mary Douglas in which the author deals with the subject of sanctity. The thesis consists of three chapters.

In the first chapter I try to answer the question, which qualitative characteristics have to be met, from the religious-anthropological point of view, so we can talk about sanctity as a specialty. Mary Douglas points out three important aspects concerning the term sanctity. The second chapter describes the possibilities to mark the boundaries between profane and sacral area. Douglas claims the human body to be the most direct and effective means of symbolic expression. The human body is a united system. Through the human body one can symbolically express the social boundaries, mark the dangers as well as point to possibilities. The human body is miniature diagram of social structures and processes. The third

chapter is concerned with Mary Douglas's understanding of ritual. She is convinced in the necessity of outward symbols and signs in society and religion. These pass on information whether something is special or ordinary, sacral or profane.

On the basis of Mary Douglas's texts the term *sacred* can be defined as profoundly human phenomena that is determined by society and constructed socially. Sacredness is not self-evident quality, but the creation of human culture and is used to mark everything that is respectable or terrifying.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Leevi Lillemäe,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose *Mõiste püha tähendus Mary Douglase religiooniuringute taustal*, mille juhendajaks on dr Ain Riistan,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 5.05.2014.a.